

atlas der niederlanden (3)

De Atlas der Nederlanden is waarschijnlijk de grootste en meest complete atlas van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot 1815. In het januarinumnummer van *Geografie* schreef Jan Werner over de grootscheepse catalogisering, reiniging en restauratie van de atlas. Hij belicht in deze reeks afzonderlijke kaarten.

Nederland na Napoleon (1815)

Na de napoleontische tijd moesten in heel Europa de grenzen en kaarten herzien worden. De *Nieuwe kaart van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groot-hertogdom Luxemburg volgens de bepalingen van het Wenen Congres en het Parijse Vredes Tractaat van 1815*, van de Haarlemse uitgeverij en boekhandel François Bohn uit 1816, is daar een voorbeeld van.

Na Napoleons verbanning naar Elba in mei 1814 begon een overleg- en onderhandelingsproces dat zou leiden tot het Congres van Wenen (1814-1815). Europa was in de napoleontische tijd danig veranderd en er moest territoriale orde op zaken worden gesteld. Frankrijk werd teruggebracht binnen zijn grenzen van vóór 1792. Om een nieuw machtsevenwicht te bereiken werden de vroegere Oostenrijkse Nederlanden, het Prinsbisdom Luik, het Prinsdom Stavelot-Malmedy, het Hertogdom Bouillon en nog wat kleinere zelfstandige gebieden toegevoegd aan het noordelijke territorium.

In heel Europa schoven grenzen en staatshoofden. Op 20 november 1815 werd het (tweede) Verdrag van Parijs ondertekend. Daarbij werd Frankrijk verder aan banden gelegd, na de 'Franse rebellie' in het voorjaar van 1815, die uitmondde in de verloren Slag bij Waterloo.

Het Koninkrijk der Nederlanden werd in het zuiden uitgebreid met een gebied rond (de forten van) Condé, Philippeville, Charlemont en Mariembourg. Daarnaast werd het Groot-hertogdom Luxemburg door een personele unie aan het Koninkrijk verbonden.

Oud en nieuw kaartbeeld

Direct na de besluiten van het Congres van Wenen konden de cartografen weer hard aan het werk. Grenzen moesten verlegd en kaarten herzien worden. Het kaartbeeld van Nederland doet denken aan de situatie van vóór 1648, de tijd van de Verenigde Zeventien Provinciën en de daarmee te associëren leeuwenkaarten. Toch zijn er verschillen,

zowel met die oude situatie als (deels) met de huidige. De kaart laat zien dat Zeeland en Noord-Brabant in principe hun huidige omvang en status herkegen hebben door het verdwijnen van de voormalige Generaliteitslanden en doordat het geamputeerde oude Vlaanderen en het oude Brabant niet werden herenigd. Voor Limburg zijn de gebieden ten oosten en westen van de Maas samengevoegd, inclusief het vroegere vierde kwartier van Gelderland, dat van Roermond. Het zuidelijke deel van Brabant is nu gesplitst in Antwerpen en Zuid-Brabant. Ten westen van de 'inham' van de Maas bij Givet zien we Charlemont, en Mariembourg helemaal in het zuiden. Luxemburg omvat behalve het huidige territorium ook de huidige gelijknamige Belgische provincie. Tussen Noord- en Zuid-Holland loopt een dunne, gekleurde scheidslijn. Maar tot 1840, toen Willem I aftrad, zou het één – naar de mening van velen te dominante –

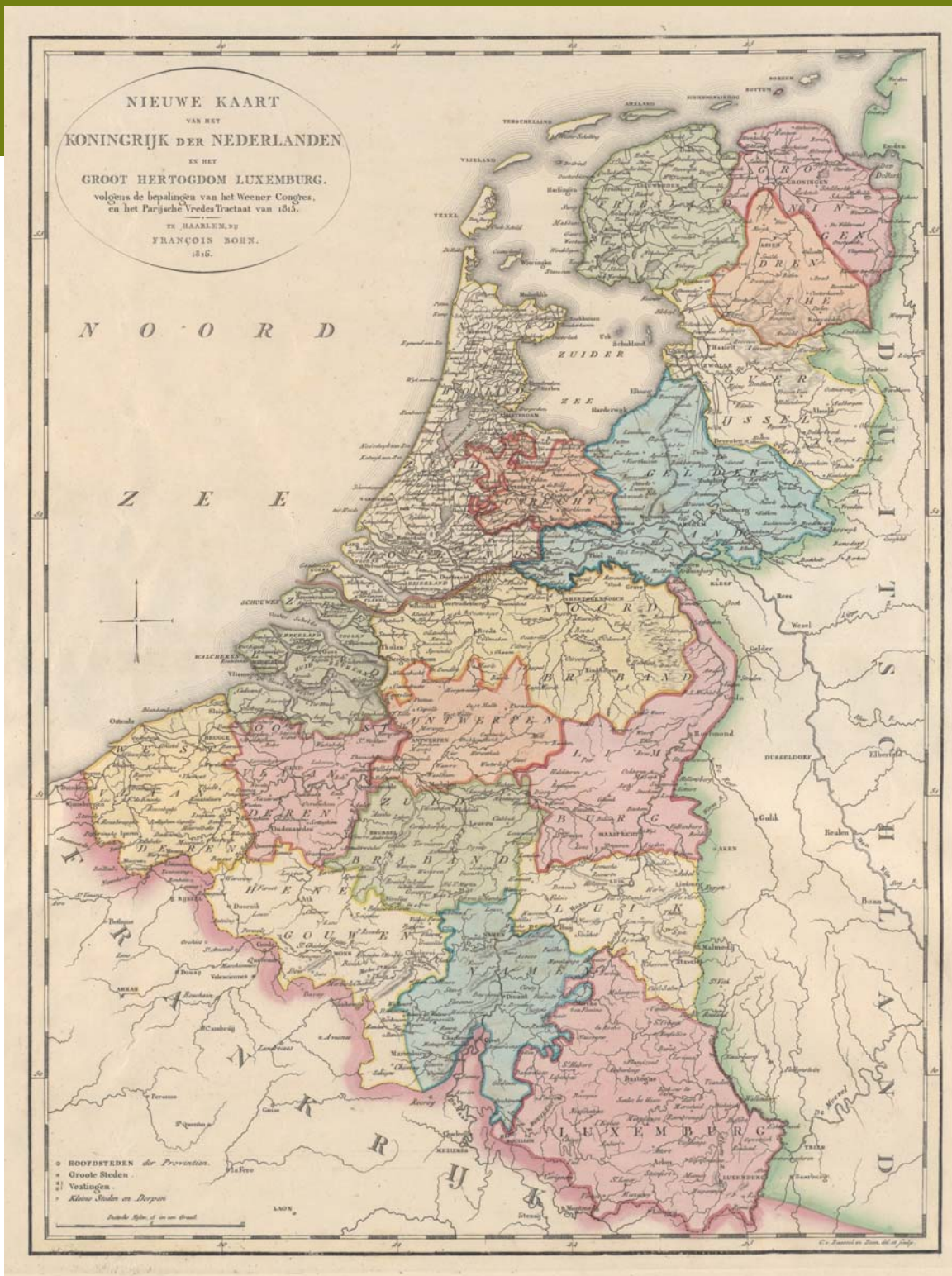
provincie blijven. Vlieland en Terschelling zouden pas in 1942 aan Friesland toevallen. Overijssel had in de Franse tijd gehoord bij het departement van de Oude IJssel (met Drenthe, Zevenwouden en de Veluwe), respectievelijk het Departement Overijssel (samen met Drenthe). Misschien wordt het gebied rond Slagharen daarom nog bij Drenthe gerekend op de kaart. Kleine vervormingen van het kaartbeeld zelf dragen ook bij aan (schijnbaar) incorrecte administratieve grenzen.

Helder en zakelijk

De *Nieuwe kaart van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg* is de enige door François Bohn uitgegeven kaart in de *Atlas der Nederlanden* (IX:1). In de periode 1800-1830 bracht deze Haarlemse uitgeverij en boekhandel enkele tientallen kaarten uit. Vaak sloten ze aan bij actuele gebeurtenissen en ze zijn meermaals als kaartbijlagen in

Fragment uit *XVII Provinces des Pays-Bas suivant qu'elle sont a present partage: a l'usage de monseigneur le Duc de Bourgogne / par son t. h. serviteur H. Jaillot*. Uitgave Jean Covens et Corneille Mortier, tweede kwart 18e eeuw. Schaal circa 1:900.000, kopergravure, handgekleurd, 50 x 59 cm.

Nieuwe kaart van het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg volgens de bepalingen van het Wener Congres en het Parijsche Vredes Tractaat van 1815. Vervaardigd door C. van Baarsel en zoon, del. et sculp. Uitgave François Bohn, 1816. Schaal: circa 1:1.000.000, kopergravure, handgekleurd, 50 x 37 cm.

boekuitgaven uit die jaren te vinden. Bohn gaf rond 1820 ook een atlasje uit: *Nieuwe en beknopte verzameling der noodigste landkaarten, ten gebruike der scholen, naar de nieuwste bepalingen en laatste ontdekkingen ontworpen; meerendeels volgens de atlassen van Lapie en Arrowsmit*. Daaruit blijkt wel dat Bohn oog had voor cartografische ontwikkelingen in het buitenland en niet bleef terugvallen op de inmiddels verouderde cartografie uit de vroegere gloriejijd. Wie deze kaart vergelijkt met een honderd jaar oudere soortgelijke kaart in de *Atlas der Neederlanden* (fragment links) ziet een wereld van verschil: Bohns kaart is

helder, zakelijk, homogeen, veel accurater en met een moderne presentatie, bijvoorbeeld wat betreft de weergave van het reliëf. Maar we zitten technisch gezien nog net vóór de drempel naar de moderne cartografie. In het

Bohns kaart is helder, zakelijk en veel accurater dan kaarten vervaardigd volgens de oude cartografische traditie

volgende decennium doet de lithografie haar intrede in de cartografie en het duurt nog iets langer voordat de kaarten daarmee in kleur gedrukt kunnen worden.

Bohn werkte nauw samen met de graveurs Cornelis van Baarsel en Daniël Veelwaard. We zien hun namen regelmatig op de Haarlemse kaarten vermeld. Deze kaart van het jonge koninkrijk treft men ook aan in *De aarde, beschouwd in haren natuurlijke toestand en verdeling* door Nicolaas Godfried van Kampen, een publicatie van Bohn uit 1816/17, die verscheidene heruitgaven beleefde. •